

Dušan Biber

OSS o Jugoslaviji - vojna do iztrebljenja*

Ameriška vojaška obveščevalna služba OSS (Office of Strategic Services - Urad strateških služb) je bila ustanovljena šele 11. julija 1941, ko je predsednik ZDA Franklin Delano Roosevelt imenoval Williama J. Donovana za koordinatorskega informacij, 13. junija 1942 pa z vojaškim ukazom ustanovil Office of Strategic Services, podrejen skupnim načelnikom štaba ameriške vojske. Pred koncem druge svetovne vojne se je OSS razrasel v več kot 40 odsekov s skoraj 13.000 uslužbencev, upoštevajoč izkušnje in delitev poslov britanskega varnostnega sistema.¹

Po kapitulaciji Italije jeseni 1943 si je predsednik Roosevelt brez uspeha prizadeval, da bi general Donovan, direktor OSS, v svojih rokah osredotočil vse zavezniške obveščevalne in subverzivne operacije na Balkanu, s čimer se britanski ministrski predsednik Winston Churchill nikakor ni strinjal. "On je bil tam že prej in si pridobil nekaj zaslug, da so Jugoslovani vstopili v vojno proti Nemcem", je 22. oktobra 1943 Roosevelt sporočil Churchill in že naslednji dan dobil odgovor: "Zelo občudujem Donovana, vendar ne vidim nobenega centra na Balkanu, od koder bi lahko obvladoval položaj."²

Med informativnim potovanjem po Evropi in Sredozemlju od 6. decembra 1940 do 13. marca 1941 je takrat še polkovnik William Donovan obiskal tudi Jugoslavijo. V Beogradu se je mudil le tri dni, od srede 22. januarja 1941 zvečer do sobotnega jutra 25. januarja 1941. Njegovi sogovorniki so bili knez Pavle, predsednik vlade Dragiša Cvetković, podpredsednik dr. Vlatko Maček, zunanji minister Aleksandar Cincar-Marković, vojni minister Petar Pešić, načelnik generalštaba Mirko Kosić, poveljnik mornarice, admiral Luteroti in general Dušan Simović. Beograjski tisk je po navodilih cenzure zamolčal Donovanove pogovore s knezom namestnikom in vojaškimi poveljniki in se vzdržal slehernega komentiranja.³

Po drugi svetovni vojni je Wilhelm Höttl, ki je vodil na Dunaju zunanjo službo nemške varnostne službe (SD -Sicherheitsdienst) za Jugovzhodno Evropo, objavil

* Kot gost ministrstva za obrambo kanadske vlade je avtor ta referat predstavil na 60. zborovanju ameriškega društva za vojaško zgodovino (Society for Military History), ki je bilo od 20. do 24. maja 1993 na Kraljevskem vojaškem kolidžu v Kingstonu, Ontario v Kanadi.

¹ George C. Chalou (ed.), *The Secrets War. The Office of Strategic Services in World War II*, National Archives and Records Administration, Washington, D. C. 1992, 392 strani. Izredno koristen zbornik referatov, predstavljenih na znanstvenem posvetovanju v Nacionalnem arhivu ZDA, 11. do 13. julija 1991 v Washingtonu, D. C. ob petdesetletnici ustanovitve ameriške vojaške obveščevalne službe.

² Warren F. Kimball (ed.), *Churchill & Roosevelt. The Complete Correspondence, Vol. II*, R 393, C-470, Princeton, New Jersey 1984, 549, 554.

³ National Archives and Records Administration (dalje NARA), Washington, D. C., Records Group (dalje RG) 59, 740.00118, European War 1939/152, poslanik Arthur Bliss Lane 1. februarja 1941 državnemu sekretarju. Prim. Ilija Jukić, London 21. oktobra 1941, Misija pukovnika Donovana u Beogradu u januaru 1941, NARA, RG 226, Entry (dalje E) 154, Folder (dalje F) 88, Box (dalje B) 6, Bari-SI-INT-18.

svoje spomine pod psevdonimom Walter Hagen. Trdil je, da se je general Dušan Simović tajno sestajal z advokatom Djordjem Radinom v Planici in preko njega vzdrževal stike z zaupniki Donovanana.⁴ General Dušan Simović je zanikal, da bi "Radin ponujal politično in finančno pomoč za izvedbo puča v Jugoslaviji", res pa je prihajalo do občasnih stikov njunih družin, saj sta oba stanovala v Puškinovi ulici v Beogradu. Zanikal je, da bi se polkovnik Donovan med svojim obiskom v Beogradu sploh kdaj sestel z njegovim pomočnikom generalom Borom Mirkovičem.⁵ Preiskovalni organi Jugoslovanske armade FLRJ pa so, brez navedb in kritike virov, bili prepričani, da je bil Donovan v stiku z generaloma Simovićem in Mirkovičem, verjetno preko prof. Kneževića.⁶ Kakorkoli že, morebitna obveščevalna vpletenost polkovnika Donovanana in njegovih zaupnikov v priprave in izvedbo državnega udara in vojaškega puča 27. marca 1941 doslej še ni zadovoljivo znanstveno raziskana, še manj pa domnevna vpletenost tudi sovjetske obveščevalne službe.

"Amerika lahko pomaga Balkanu in zaustavi nemški Drang nach Osten le, če se vzpostavi balkanska fronta. [...] Nemško armado je nekje treba angažirati in premagati in morda je Balkan edino mesto za ta namen," je pisal polkovnik Donovan britanskemu premieru Churchillju po zaključku svoje informativne misije na Balkanu in v Sredozemlju.⁷ Ta poskus je propadel. Churchill se je predsedniku Rooseveltu osebno zahvalil za vsa Donovanova neumorna prizadevanja.⁸

Ameriška vojaška obveščevalna služba OSS se je šele dobri dve leti po okupaciji in razpadu Kraljevine Jugoslavije v noči od 18. na 19. avgust 1943 neposredno vpletla v dogajanja na tem področju, ko je v štab Draže Mihailovića, poveljnika kraljevske jugoslovanske vojske v domovini, torej k četnikom poslala kapetana Walterja R. Mansfielda. Štiri dni kasneje, 22. avgusta, pa je kapetana Melvina O. Bensona spustila s padalom v štab vrhovnega poveljnika Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije Josipa Broza Tita.⁹ V Teheranu so konec novembra 1943 voditelji treh velesil Roosevelt, Stalin in Churchill sklenili podpreti jugoslovanske partizane, Britanci in Američani pa so maja 1944 odpoklicali še zadnje preostale zvezne oficirje iz četniških štabov. Kljub temu je direktor OSS, general Donovan, v štab Draže Mihailovića 26. avgusta 1944 poslal obveščevalno misijo Ranger pod poveljstvom podpolkovnika Roberta McDowella. Po Churchilllovm ostrem protestu je predsednik Roosevelt že 3. septembra 1944 ukazal umik misije, ta pa je ostala pri četnikih vse do 1. novembra 1944. General Donovan je na romantičnem otoku Capri 10. avgusta 1944 maršala

⁴ Walter Hagen (Wilhelm Höttl), *Die geheime Front*, Zürich 1950, 213-4.

⁵ Arhiv Vojnoistorijskega instituta (AVII), Beograd, 21/2-2, izjavi generala Dušana Simovića zgodovinskemu oddelku Jugoslovanske armade FLRJ 28. junija 1946 in 28. julija 1951.

⁶ Prav tam, 15/2-2, Institut za istorijska pitanja, 9. avgusta 1950, podpisan Rade Vlkov.

⁷ Public Record Office (dalje PRO), London, PREM 4/25/5, 193-4, Report of Colonel Donovan to Colonel Knox (t.j. Winston Churchill) 8. marca 1941.

⁸ W. F. Kimball, n.d., Vol. I, C-66x, 145.

⁹ Kirk Ford, Jr., *OSS and the Yugoslav Resistance 1943-1945*, Texas A & M, University Press, College Station 1992, 3-4; F. W. D. Deakin, *Gora trdnjava*, Ljubljana 1976, 132-4.

Tita osebno obvestil, da bo poslej pri njegovem štabu delovala samostojna ameriška misija.¹⁰

OSS je seveda razpolagala s podatki iz najrazličnejših virov o dogajanju v Jugoslaviji, še preden je na teren poslala svoje obveščevalce. V ameriški vojaški obveščevalni organizaciji je deloval poseben odsek za tuje narodnosti (Foreign Nationalities Branch). Na čelu tega oddelka je bil DeWitt C. Poole. Iz priročnika, natisnjenega v februarju 1945, razberemo, da so pri popisu prebivalstva v ZDA 1940 leta našli 161.093 prebivalcev, ki so navedli Jugoslavijo kot deželo svojega rojstva; 61 odstotkov le-teh je bilo naturaliziranih. V sosednji Kanadi je živelo takrat okrog 15.000 prebivalcev jugoslovanskega porekla. Najvažnejši center Slovencev v ZDA je bil Cleveland, centra Hrvatov Pittsburgh in Chicago, centri Srbov pa Detroit, Pittsburgh in Chicago. Kar 178.640 prebivalcev ZDA je leta 1940 navedlo slovenščino kot jezik svojega otroštva, 115.440 hrvaški in 37.640 srbski jezik.¹¹

Hrvati so menili, da so bili v Kraljevini Jugoslaviji zatirani; oni so zahtevali večjo avtonomijo v obstoječi jugoslovanski državi, drugi spet popolno neodvisnost. Vzpostavitev NDH in ustaški pokoli Srbov so še bolj zaostri čustva med Srbi in Hrvati in medsebojne obtožbe. Srbski nacionalisti so trdili, da je po propadu Jugoslavije možna ali zaželena zgolj Velika Srbija, ekstremistična manjšina hrvaških nacionalistov pa je propagirala Veliko Hrvatsko. Srbski nacionalisti v ZDA so sprva usmerjali svojo kampanjo proti Hrvatom, potem pa vedno bolj proti Titu in partizanom. Njihov junak je ves čas bil in ostal general Draža Mihailović, voditelj srbskih četnikov, kampanjo pa sta vodila jugoslovanski kraljevi poslanik v ZDA Konstantin Fotić in pesnik, bivši jugoslovanski diplomat Jovan Dučić. Hrvaški separatisti v ZDA so pod klerikalnim vodstvom prav tako nasprotovali Titu in partizanom, vendar pa je bila glavnina hrvaških izseljencev kljub nekaterim dvomom in oklevanjem navdušena za partizane. Združeni komite južnih Slovanov je že od svoje ustanovitve avgusta 1943 dalje podpiral partizansko gibanje v Jugoslaviji, sodelovali pa so pisatelj Louis Adamič, violinist Zlatko Baloković ter Sava Kosanović, ki se je maja 1944 pridružil Šubašičevi vladi.¹²

Odsek za tuje narodnosti (FNB) je budno spremljal politični razvoj med izseljenci jugoslovanskega porekla v ZDA in Kanadi. Z vzdrževanjem tesnih stikov s pomembnimi posamezniki iz vrst izseljencev in političnih beguncev je dopolnjeval svoje razumevanje političnih potencialov v Jugoslaviji. FNB je skušal predvideti razvoj dogodkov in v analitični studiji tega odseka beremo med drugim: "State Department in druge izvršne agencije le s težavo povsem svobodno negujejo stike take narave, ne da bi prizadetim posameznikom dale uradno veljavo in izzvale kritiko politično sovražnih krogov. Odsek za tuje narodnosti pa se je

¹⁰ Dušan Biber, *Failure of a Mission: Robert McDowell in Yugoslavia, 1944*, v: G. C. Chalou, n.d., 194-217; Neuspeh neke misije, *Borec* XLI, 1989, št. 10-11, 1065-1091.

¹¹ NARA, RG 226, E 141, B 3, F 34, WASH-OSS-PRO-5; REG-15, Foreign Nationality Groups, A Handbook, Washington, Second edition, February 1945, 221.

¹² Prav tam, 232-5.

lahko s takimi ljudmi intimno pogovarjal, kadarkoli je to bilo potrebno. Kadar so se zdela tako pridobljena mnenja ali informacije vredne tega in so bili opravljeni potrebni popravki zaradi pristranosti, je povzetke pošiljal zainteresiranim ustanovam.”

Med pomembnejšimi posamezniki, s katerimi je FNB vzdrževal takšne stike, so bili tudi dr. Ivan Šubašič, nekdanji hrvaški ban, Sava Kosačević, minister v raznih vladah, in France Snoj, prvak slovenske ljudske stranke, pa tudi nadvojvoda Otto von Habsburg, pisatelj Thomas Mann, grof Carlo Sforza, don Luigi Sturzo in drugi.¹³ Dr. Ivan Šubašič je že 26. avgusta 1943 navezal neposreden stik z direktorjem OSS, generalom Donovanom. “Sheperd Project” je bila šifra dolgoročnega načrta OSS za odločilni vpliv na politično dogajanje v okupirani Jugoslaviji. Že na pomlad 1944 je bilo načelno dogovorjeno tudi srečanje v Drvarju med maršalom Titom in dr. Šubašičem.¹⁴

“Večji del naših obveščevalnih dosežkov je bil rezultat dobrega, staromodnega intelektualnega znoja”, je po vojni dejal direktor OSS general Donovan. Še pred svojim imenovanjem za koordinatorja informacij je Donovan junija 1941 predlagal predsedniku Rooseveltu, naj se v Washingtonu zberejo skrbno izbrani intelektualci, z znanjem jezikov in poznavanjem tehnike raziskovanja. Ob prvem novačenju takšnih kadrov so se organizatorji odseka za raziskave in analize (Research and Analysis Branch) R & A napotili na vzhodno obalo ZDA na univerze Harvard, Yale in Princeton. Šef odseka je postal zgodovinar William L. Langer s harvardske univerze. Kasneje so prvi akademski sodelavci R & A novačili svoje študente, na pomlad 1943 pa so pritegnili k delu tudi tuje znanstvenike, ki so poiskali zatočišče v ZDA. Ob koncu vojne je bilo v tem izredno pomembnem odseku OSS okrog 900 znanstvenikov. Sedem nekdanjih sodelavcev R & A OSS je po vojni predsedovalo ameriški zvezi zgodovinarjev, pet jih je predsedovalo zvezi ameriških ekonomistov, dva sta celo dobila Nobelovo nagrado. V odseku za raziskave in analize so delali antropologi, družboslovci, ekonomisti, geografi, zgodovinarji, jezikoslovci, psihologi in sociologi, v šali imenovani “brigada slabovidnih”. V spremenjenih okoliščinah ob začetku hladne vojne si je bivši R & A tedaj že razpuščene OSS do neke mere pridobil sloves “gojišča akademskega radikalizma”. Barry M. Katz, višji predavatelj na stanfordski univerzi, je svoj referat na konferenci ob petdesetletnici ustanovitve OSS v Washingtonu sklenil takole:

“Tako kot je Manhattan Project (načrt za izdelavo atomske bombe - op. p.) preoblikoval povojni razvoj znanosti, tako tudi *levée en masse* (množično novačenje - op. pisca) znanstvene skupnosti ni ostalo brez vpliva na dobesedno sleherno področje humanističnih in družbenih znanosti. Čeprav je bil njihov vpliv

¹³ NARA, RG 226, E 141, B 4, WASH-OSS-REG-15, 16, The Study of Foreign Political Developments in the United States. A New Field of Political Intelligence. Report by the Chief of the Foreign Nationalities Branch to the Director of Strategic Services on the organization of the Branch and its operations to 31 December 1944, 4-5.

¹⁴ NARA, RG 226, E 160, B 26, F 167-170, New York-SI-PRO-17.

na vojno manj eksploziven, sta se dve generaciji znanstvenikov v OSS naučili prilagoditi svoje v osnovi akademske veščine etiki angažiranja in spoznali, da se odgovornost intelektualca ne konča pri vratih predavalnice, knjižnice ali arhiva.”¹⁵

Nič čudnega torej, če so bili taki kadri deležni še posebne skrbi nadrejenih. Direktor OSS general William Donovan je npr. jeseni 1942 osebno pisno posredoval pri predsedniku Rooseveltu, da bi dr. Wayne Vucinich, specialist za Jugoslavijo, sedaj zaslužni profesor stanfordske univerze, lahko ostal na dolžnosti analitika v R & A, saj ga ne bi bilo moč nadomestiti z žensko ali s starejšim moškim.¹⁶ Njegov brat dr. Alexander Vucinich, tudi upokojeni profesor iste univerze, je bil prav tako eden vodilnih analitikov v R & A, najprej v centrali OSS v Washingtonu, nato pa v Kairu, Bariju in Beogradu. Brilljantne analize, ki jih je dr. A. Vucinich pisal še v Washingtonu, D. C., zaslužijo tudi danes posebno pozornost raziskovalca. Dr. Vucinich je pred drugo svetovno vojno nekaj časa študiral na beograjski univerzi in je tako iz prve roke spoznal in občutil politično atmosfero nekdanje Kraljevine Jugoslavije.

“Vucinich je iskren, inteligen ten sodelavec”, je o njem zapisal podpolkovnik Ulius L. Amoss 11. junija 1942 v pismu Robertu Cresswellu, ko mu je poslal poročilo o tako imenovani “kairski aferi”. Skupina kraljevskih oficirjev na čelu z generalom Borom Mirkovićem se je v Egiptu uprla novi begunski vladi pod predsedstvom prof. Slobodana Jovanovića, ko je ta zamenjal generala Dušana Simovića. Med oficirji je bilo mnogo trenj okrog vprašan ja odgovornosti za zlom kraljevske jugoslovanske vojske, tolmačen ja idealov Združenih narodov in še zlasti okrog vprašan ja povojne reorganizacije na Balkanu. General Simović se je znašel pred vprašan jem, kako zaveznikom razložiti nagli zlom jugoslovanske vojske in kako si zagotoviti prevladujoč položaj. “Sprejel je teorijo, čeprav spočetka ne javno, da je hrvaški narod kot celota kriv za polomijo Jugoslavije. Ta pogled, ki se je že izkristaliziral med jugoslovanskimi (srbskimi) oficirji v begunstvu, je vzpodbudil politiko okrepljenega velesrbstva in je takoj sprl predstavnike Srbov in Hrvatov.” V nadaljevanju pa je bilo izraženo mnenje, da je Draža Mihailović “iskren, resničen Jugoslov an”, ki meni, da je generalštab odgovoren za razpad Jugoslavije in “ki je prvenstveno zainteresiran za poraz sil osi” in ne želi nikakršnih kompromisov z generalom Nedićem, za razliko od generala Simovića in skupine njegovih privržencev, ki se zavzemajo za srbsko prevlado na Balkanu, velikosrbstvo, srbsko policijsko vojsko in popularizacijo Nedića. Seveda taka ocena ni bila Vucinicheva, ki se je zavzel za skrbno preiskavo, svoje vire pa je ocenil kot zanesljive, vendar ne povsem informirane.¹⁷

¹⁵ Barry M. Katz, *The OSS and the Development of the Research and Analysis Branch*, v: G. C. Chalou, n.d., 20, 43-47, 62-64, 113; isti, *Foreign Intelligence: Research and Analysis in the Office of Strategic Services, 1942-1945*, Cambridge, Ma, 1989; Robin W. Winks, *Cloak and Gown, Scholars in the Secret War, 1939-1961*, New York, 1987.

¹⁶ NARA, Microcopy M 1642, Roll 23, FN 592.

¹⁷ NARA, RG 226, E 92, B 108, F 35, WASH-REG-AD-7.

Dr. A. Vucinich je 16. junija 1942 podpolkovniku U. L. Amossu poslal tudi daljšo analizo političnih dejavnosti jugoslovanskih uradnikov v ZDA v kraljevskem veleposlaništvu v Washingtonu, D. C., v jugoslovanskih generalnih konzulatih v New Yorku in Chicagu ter častnih konzulatih v Pittsburghu in Clevelandu, v jugoslovanski ministrski misiji v ZDA in v jugoslovanskem informacijskem centru v New Yorku. V dvanajst strani dolgem poročilu je poudaril, da se vsa razhajanja v pogledih vrte okrog vprašanja jugoslovanske enotnosti nasproti srbskemu separatizmu.

“Politična in nacionalistična ideologija teh ljudi je znana kot ‘velikosrbstvo’, ki je med prvo svetovno vojno igralo veliko vlogo, vendar je kapituliralo zaradi svojih imperialističnih aspiracij.

Predstavniki sodobnega gibanja za “velikosrbstvo” so ljudje, ki so podpirali vse jugoslovanske diktatorske režime in so vrsto let kazali svoja nagnjenja k fašistični ideologiji, ki so bili voljni podpreti sleherno akcijo, ki bi vodila k zagotovitvi srbske hegemonije v Jugoslaviji in ki niso nikoli izrazili iskrenega občudovanja demokratične politične ideologije.

Glavne značilnosti “velikosrbstva” so njegove imperialistične tendence in njegova neskladnost z demokratično obliko vlade. Njegov imperializem je v njegovi težnji, da nadzoruje Balkan z razširitvijo Nedićeve marionetne države na škodo sosednjih narodov.”

A. Vucinich je opozoril, da je jugoslovanski veleposlanik v Washingtonu, D. C. Konstantin Fotić v bližnjem sorodstvu z generalom Nedićem, z Dimitrijem Ljotićem pa v svaštvu, da zasebno vodi pronedičevsko politiko, ki naj bi rešila srbski narod.¹⁸

Allen Dulles, po vojni direktor CIA, se ni povsem strinjal z ugotovitvami in ocenami iz omenjenega memoranduma. Modro je pripomnil: “Pravzaprav v teh zadevah ne bomo nikdar našli dvojice, ki bi se strinjala.” Njegova glavna pripomba je bila: “Če bi morali izbirati med podporo Srbom in podporo Hrvatom, bi s stališča vojnih naporov morali podpreti prve.”

Podpolkovnik Ullius L. Amoss je opisal Alexandra Vucinicha kot “poštenjaka v svojih razmišljanjih, ki je morda prevelik entuziast. Vucinich čvrsto verjame v nadaljevanje države južnih Slovanov. Preveč je nepomirljiv do čistih Srbov, ki jih peklijo hrvatske intrige v zadnjih dveh desetletjih, zlasti pa nelojalnost Hrvatov med sedanjo vojno.”¹⁹

V analizi spopada med Mihailovićem in njegovimi nasprotniki z dne 11. avgusta 1942 je dr. A. Vucinich opozoril, da Draža Mihailović ni vrhovni poveljnik gverilcev po vsej Jugoslaviji in da sta njegova moč in avtoriteta zelo omejeni in da ni začetnik gverilskega odpora sovražniku. Ko je analiziral pojav in pomen

¹⁸ NARA, RG 226, E 106, B 8, F 59, NY SIB SI-OP-21, Political activities of the Yugoslav officials in America; Constantine Fotich, *The War We Lost*, New York 1948 141, v povojnih spominih piše: “Milan Nedić ni bil kvistling. /.../ Nedića bi lahko primerjali s francoskim maršalom Pétainom.”

¹⁹ NARA, RG 226, E 92, B 82, F 31, WASH-REG-AD-7, Allen W. Dulles 11.7.1942 Hughu R. Wilsonu; Ullius L. Amoss 25.6.1942 Robertu Cresswellu.

partizanov, je zapisal: "Črnogorski intelektualci so znani po svojem liberalizmu in napredni politični usmeritvi. Nekateri med njimi so komunisti brez globljega poznavanja marksizma in z znatnim pomanjkanjem discipline. Čeprav v manjšini so bili komunisti prav gotovo najbolj vplivni v odporu in njihova brezkompromisna borba proti okupatorjem je izven slehernega dvoma." A. Vucinich je opozoril, da sovjetski tisk dotlej ni nikoli omenjal Mihailovića, niti ni bilo glasu o četniškem vodji na obeh vseslovanskih kongresih v Moskvi avgusta 1941 in aprila 1942. Krivdo za spopade med četniki in partizani pa je dr. A. Vucinich pripisal obema vpletenima stranema.²⁰

Avgusta 1942 je dr. A. Vucinich napisal memorandum "Kdo se bori v Jugoslaviji" na osnovi zelo pomanjkljivih, tudi netočnih informacij. Prve naj bi bile regularne čete pod poveljstvom Mihailovića, med neregularne čete pa je razvrstil četnike, sokole, partizane, uskoke, hajduke, zeleni kader na Hrvaškem in slovenske rodoljube; njihov odpor naj bi bil v glavnem pasiven.²¹

Memorandum "Sedanji položaj generala Mihailovića" z dne 18. septembra 1942 izpod peresa dr. A. Vucinicha je bil razdeljen na najvišjem nivoju; med prejemniki so bili direktor OSS general William Donovan, vodja obveščevalnega oddelka ameriške vojske (Secret Intelligence, Whitney Shepardson, State Department, R & A, G-2 in drugi. "Avtor tega poročila meni, da je Mihailoviću moč pomagati le, če se njegov položaj objektivno in vsestransko preuči, neutemeljena propaganda jugoslovanske begunske vlade pa skrbno preveri, oceni in po potrebi zavrne", je bilo rečeno v spremnem pismu OSS.

Dr. A. Vucinich je ugotovil, da moč generala Milana Nedića v Srbiji stalno narašča. Nedić, Ljotić in Pečanac so začeli organizirati prostovoljce, Milan Aćimović pa je organiziral močno žandarmerijo, medtem ko je Dragi Jovanović postal prefekt Beograda. Samo kmetje v vaseh so še podpirali Mihailovića. Ta je postal vojni minister v begunski vladi in kot tak naj bi bil vrhovni vodja vseh gverilskih operacij v Jugoslaviji, čeprav so le-te bile lokalizirane. Z novo ministrsko funkcijo si je Draža Mihailović zastavil nalogo, da organizira redno vojsko in si podredi vse gverilske odrede; v nobenem od teh dveh primerov ni bil uspešen. Preden je postal minister, je njegov prestiž rasel, nato pa se je začel hitro manjšati. Sporazum med Mihailovićem in partizani bi lahko dosegli s skupno intervencijo Združenih držav in Sovjetske zveze.²²

V dveh analizah z dne 27. avgusta in 24. septembra 1942 je dr. A. Vucinich poročal tudi o glavnih Nedićevih sodelavcih in Nedićevem delovanju v korist sil osi še pred razpadom Jugoslavije. Posebej je opozarjal na delovanje velikosrbskih krogov v ZDA, ki so uživali podporo jugoslovanskega veleposlanika Fotića in fašistične skupine Jovana Dučića ter skušali rehabilitirati generala Milana Nedića

²⁰ NARA, RG 226, E 92, B 253, F 31, WASH-REG-AD-7; E 92, B 128, F 41, WASH-REG-AD-7, A. Vucinich, General Mihailovich and his Adversaries.

²¹ NARA, RG 226, E 92, B 111, F 17, WASH-REG-AD-7, "Who is Fighting in Yugoslavia?"

²² NARA, RG 226, E 92, B 128, F 14, WASH-REG-AD-7, A. S. Vucinich, September 18, 1942, The Present Position of General Mihailovich.

in njegovo marionetno vlado.²³ Kritično je ocenil novice iz Jugoslavije, namenjene ameriškemu občinstvu, skoraj izključno iz določenih jugoslovanskih virov v Kairu, Ankari, Istanbulu, Londonu, Bernu in Washingtonu. Ti so prikazovali generala Mihailovića in srbski narod kot edino zaslužne v borbi proti silam osi v vseh delih Jugoslavije, prikrivali so kolaboracijo teh srbskih skupin z Nemci in Italijani. Hkrati so si prizadevali očrnuti ves hrvaški narod zaradi proosnih dejavnosti določenih hrvaških voditeljev in skupin, prikriti pa hrvaški odpor, podzemске aktivnosti in gverilsko vojskovanje v hrvaških pokrajinah.

Glavna kolaboracionistična skupina v Srbiji, zbrana okrog generala Milana Nedića, je uživala podporo dela srbskih oficirjev, intelektualcev in političnih voditeljev, srbskih poslovnih krogov in srbske pravoslavne cerkve. Nedićeve srbske oborožene sile (kakšnih 25.000 mož) naj bi podvojili. Edina gverilska organizacija, ki je še delovala v Srbiji, so bili partizani. Nemci so ugotovili, da je najbolj uspešna borba proti gverili organiziranje protigverilskih skupin, sestavljenih iz vrst domačinov. Ti so najbolje poznali teren, gverilska skrivališča in metode bojevanja. Kaže, da je bila velika večina srbskega prebivalstva proti obnovi Jugoslavije; hoteli so neodvisno Srbijo, ne glede na izid vojne, govorili pa že o maščevanju nad hrvaškim narodom, če bodo zmagali zavezniki.

Cilj Italijanov je bila priključitev Hrvaške. Zato so bili zelo zainteresirani za razpihovanje nemirov v hrvaških regijah, da bi opravičili svojo politiko okupacije. "Italijani sedaj oborožujejo tako hrvaške ustaše kot Mihailovićeve srbske četnike za borbo proti partizanom, požigajo cele vasi, streljajo veliko število talcev" je menil dr. A. Vucinich.

"Ko so ustaši organizirali svojo hrvaško državo, sta bivši jugoslovanski pokrajini Bosna in Hercegovina postali del nove hrvaške države. Bosna in Hercegovina sta bili vselej sporno ozemlje med Hrvati in Srbi. Tam živi 600.000 hrvaških katolikov, 800.000 muslimanov in 1.000.000 srbskih pravoslavcev. Muslimani, čeprav po jeziku, tradiciji in folklori Hrvati, niso nikdar razvili svoje nacionalne zavesti do te mere, kot sta to storili drugi skupini. V Jugoslaviji so z njimi ravnali kot z drugorazrednimi državljani. Ko pa je bila organizirana ustaška država Hrvaška, so ustaši dali muslimanom velike privilegije in muslimani so z vsem srcem podprli novi režim. Ustanovili so elitne čete v hrvaški vojski in mnogi so postali člani ustaške organizacije.

Kot rezultat te situacije se je nacionalno ravnovesje v Bosni in Hercegovini spremenilo v korist Hrvatov proti Srbom. Muslimani so prav tako izkoristili priložnost, da se maščujejo srbskemu pravoslavnemu prebivalstvu, ker je beograjski režim prej z njimi slabo ravnal. Italijani pa so po drugi plati hujskali pravoslavne Srbe v Bosni in Hercegovini, naj ne sprejmejo hrvaške in muslimanske vladavine. Dali so orožje srbskemu prebivalstvu za upor proti Hrvatom. Spričo teh razlogov

²³ NARA, RG 226, E 92, B 117, F 32, WASH-REG-AD-7, Who is General Nedich, September 24, 1942; prav tam, "Some Collaborators of General Milan Nedich", A. S. Vucinich, August 27, 1942.

se je začelo vsesplošno uničevanje med raznimi deli prebivalstva v Bosni. Vas se je dvignila v upor proti vasi, vera proti veri, narod proti narodu, "komunisti" proti "komunistom", gverila proti gverili. Cele pokrajine so bile popolnoma opustošene in grozodejstva so zagrešili na vseh straneh," beremo v tej analizi.

A. Vucinich je poudaril, da so protiosne dejavnosti osredotočene na Hrvaškem in ne v Srbiji, ki je relativno mirna. Dr. Maček je bil še vedno nesporni voditelj hrvaškega naroda in o njem je bilo znano, da je bil vselej za zaveznike. Italijani pospešeno oborožujejo četnike za borbo proti partizanom. Mihailović poveljuje kvečjemu desettisočim gverilcem, ne pa kar 250.000 četnikom.

"Nekateri vplivni srbski krogi, tako v Srbiji kot v zavezniških deželah, dvomijo o možnosti obnove Jugoslavije. Vedo, da Hrvati in Slovenci ne bodo nikdar več privolili v skupno državo s Srbi, če ta zveza ne bo organizirana na povsem enakopravni osnovi, to je enaki delitvi oblasti. Po drugi plati pa najbolj vplivni srbski krogi, doma in v tujini, niso voljni sprejeti skupne zveze s Hrvati in Slovenci, če Srbi ne bodo imeli gospodujoče vloge v taki državi. To je razlog, zakaj jugoslovanska begunska vlada doslej ni dala še nobene deklaracije v konkretni obliki o bodočih odnosih treh narodov Jugoslavije."

Neodvisna Srbija naj bi dobila izhod na morje na račun Hrvatske, ne pa Grčije, z okupacijo hrvaških pokrajin v Bosni in Hercegovini ter v Dalmaciji pa bi postala vodilna sila na Balkanu. Ob koncu vojne bi Mihailović, če bi bilo to možno, okupiral še Hrvaško in Slovenijo in si pridobil zavezniško priznanje.

Takšno oceno stanja podaja torej dr. A. Vucinich v svojem memorandumu oktobra 1942.²⁴

Tudi nemška Volksgruppe (narodna skupina) v takó imenovani Nezavisni državi Hrvatski (NDH) je bila deležna pozornosti R & A. Nemci na Hrvaškem niso bili več narodna manjšina, pač pa neodvisna skupnost, nadzorovana iz Berlina, z lastno državo v državi, s posebnimi volksdeutscheškimi enotami v ustaški milici. "Mnogi mladi Nemci iz Slavonije, Hrvaške in Srema so se javili kot prostovoljci v SS in nemško vojsko. Postalni so hrbtenica gestapovskih ekspedicij po Balkanu", je ugotovil dr. A. Vucinich.²⁵ Isti analitik je 26. februarja 1943 opozarjal, da so se

²⁴ NARA, RG 226, E 92, B 146, F 4, WASH-REG-AD-7, American News Releases on Yugoslavia, October, 1942; F. W. D. Deakin, n. d., 92-93, se je leto kasneje kot vodja misije Typical mudil v Bosni in razmere mojstrsko opisal: "Bosna, za nas dotlej še neznana in neraziskana dežela, naj bi se spremenila v bojišče rivalskih mitov in v svet v malem krvooločne in tritaborske državljanske vojne.

Ob boju med Jugoslovani za nadzorstvo nad tem ključnim strateškim področjem je bilo značilno atavistično sovraštvo, ki je izbruhnilo takoj prve dni okupacije in vstaje, in pri tem se je pokazala prava narava vsega medsebojnega tekmovanja.

Za partizane je bila Bosna baza za povezavo z operativnimi področji na Hrvaškem, v Sloveniji in v Dalmaciji. Od tod je bilo treba začeti tudi pohod nazaj v Srbijo in se pri tem izogniti zapušeni trdnjavi Črni gori.

Za Paveličeve enote je bila ta pokrajina zemljepisno in gospodarsko integralni del neodvisne države in obmejno področje Velike Hrvatske, območje križarskih vojn med katoličani in pravoslavni.

Za četnike je Bosna pomenila simbolično zatočišče srbskega pravoslavja onkraj zgodovinskih mej njihove države, ki je bila stoletja pod tujo vlado, a ji je bilo namenjeno, da bo združena z Veliko Srbijo."

²⁵ NARA, RG 226, E 92, B 241, F 9, WASH-REG-AD-7, The German Volksgruppe in the "Independent State of Croatia", February 5, 1943.

Mihailoviću podrejeni poveljniki in politični privrženci pridružili okupacijskim silam, in navajal razlike med Paveličevo in Nedićevo vlado v odnosu do četnikov in partizanov. Za Mihailovićevo osebno sodelovanje z okupatorjem še ni bilo direktnih dokazov. Četniška majorja Dangić in Kalabić, vojvodi Jevdjević in Birčanin ter Djukanović in Stanišić in drugi so bili v tej analizi posebej navedeni kot sodelavci okupatorjev.

Dr. A. Vucinich je takole opisal fašistično tehniko razseljevanja: "Nemci pomagajo Hrvatom, da iztrebljajo Srbe, Italijani pa Srbe organizirajo v posebne oddelke za borbo proti Hrvatom in partizanskim silam. V vseh teh medsebojnih pokolih najbolj trpe Srbi, ker so v večini tako v četniških kot v partizanskih vrstah."²⁶

V pregledu položaja v Jugoslaviji z dne 5. aprila 1943 je dr. A. Vucinich begunski jugoslovanski vladi pripisal znatno odgovornost za spor med Mihailovićevo organizacijo in partizani:

"Razširila je propagando v vseh jugoslovanskih pokrajinah, da mora ljudstvo nuditi odpor sovražniku v imenu kralja in vlade; zato se morajo podrediti Mihailoviću, ki je razglašen za kralju "najbolj vdanega" podanika; da so vsi tisti, ki se neodvisno od Mihailovića bore proti sovražniku, proglašeni za izdajalce in jim grozi kazen, ko se bo vlada vrnila v Jugoslavijo."

Značilno pa je naslednje razmišljanje:

"Propaganda osi in jugoslovanska begunska vlada sta ustvarili teorijo, da so partizani komunisti. Zanimivo in hkrati tudi primerno je zabeležiti, da so do julija 1942 jugoslovanski uradniki trditve osi, da pobijajo le 'Žide in komuniste' v Jugoslaviji, zavračali kot nesmiselne in se pri tem sklicevali na dejstvo, da je v Jugoslaviji le majhna židovska skupnost (80.000), medtem ko komunisti dejansko niti ne obstojajo. Ko pa se je pojavilo močno partizansko gibanje (z večjim številom privrženecv, sodeč po raznih virih, kot pa si jih Mihailović lahko pripisuje), so jugoslovanski uradniki z veliko nedoslednostjo partizane proglasili za komuniste."

V sklepih te analize je bilo opozorilo, da po informacijah iz zanesljivih virov britanska vlada že načrtuje pomoč "borbenim silam" in da ne bo več dajala prednosti Mihailoviću. "Vse dokler Anglija in Združene države Amerike ne bodo priznale partizanov, jih bo monopolizirala izključno Sovjetska zveza in ti bodo lahek plen tretje internacionale za njene lastne cilje."²⁷

Na osnovi preverjenih virov je nastala tudi ocena italijansko-četniške koalicije prav v času po končani bitki na Neretvi. "Italijani bolj kot katerakoli druga okupacijska sila skušajo zmanjšati jugoslovanski odpor s širjenjem zmede, ponavljanjem propagande o komunistični nevarnosti in spodbujanjem trenj med različnimi silami odpora. Italijani so dejansko uspeli ne samo zaostri spore v nepomirljivih frontah, marveč so sklenili tudi sporazume z različnimi skupinami o

²⁶ NARA, RG 226, E 92, B 246, F 42, Mihailovich's Renegades, February 26, 1943.

²⁷ NARA, RG 226, E 92, B 267, F 15, WASH-REG-AD-7, A Summary of the differences between the fighting Yugoslav forces and Mihailovich's followers, April 5, 1943.

skupni borbi proti jugoslovanski osvobodilni vojski." Po italijanskih uradnih podatkih so njihove čete od januarja 1942 do marca 1943 imele 5913 mrtvih in 7157 ranjenih, po še nepotrjenih poročilih pa so marca 1943 italijanske izgube znašale 1600 mrtvih in ranjenih ter 1862 ujetnikov.

"V Sloveniji, kjer od novembra 1941 obstojita dve sovražni fronti, tako imenovana "bela garda" in osvobodilna fronta, je Italijanom uspelo utrditi svojo koalicijo z "belo gardo" proti slovenskim borbenim silam. Ta italijanska "belogardistična" koalicija (v njej so slovenski klerikalci, profašistične skupine in skupine, privržene jugoslovanski begunski vladi) nosi glavno odgovornost za dejstvo, da je bil odpor slovenskega naroda reduciran na minimum", je menil dr. A. Vucinich 5. maja 1943. Razčlenil je tudi sodelovanje četnikov in Italijanov v Dalmaciji, Bosni in Hercegovini ter Črni gori; hercegovski "fašistični četniki" so bili od vseh najbolj organizirani, izid bitke na Neretvi tedaj še ni bil znan analitikom v R & A.²⁸

Posebej so bila analizirana stališča jugoslovanskih uradnih krogov do partizanov. V nedatiranem poročilu, po vsebini sodeč napisanem poleti 1943, je vse begunske politike in jugoslovanske uradnike družilo skupno sovraštvo do partizanov, pri tem pa so se povezovali s tistimi skupinami v Jugoslaviji, ki so odkrito sodelovale z osjo. Srbska skupina je prikazovala Nedića kot prozavezniškega, ki sodeluje z Mihailovičem. Hrvatska skupina je prav tako zavračala partizane, češ da so anacionalna, Srbom podrejena, okrutna sila. Slovenski uradniki pa so bili najbolj zagnani v svoji protipartizanski aktivnosti, bolj kot Srbi in Hrvati skupaj.

"Klerikalna skupina se niti ne poskuša več distancirati od slovenskih skupin pod italijanskim gospostvom", je ugotavljal dr. A. Vucinich in navajal daljši citat poročila iz Ljubljane, češ da je treba takoj začeti borbo proti notranjemu sovražniku, partizanom, ker da spletke komunizma ogrožajo življenje vsega slovenskega naroda. "Mi si ne prizadevamo za italijansko pomoč, ki je ne potrebujemo. Mi potrebujemo golj orožje in strelivo."²⁹

V daljši analizi slovenskega ilegalnega tiska je dr. A. Vucinich strnil tudi politične akcente takratne slovenske politične scene, ki je bila razdeljena na "belo gardo" in osvobodilno fronto.

"Slovenska zaveza', 'Svobodna Slovenija', 'Svoboda ali smrt', 'Slovenija in Evropa', 'Mlada Jugoslavija' in 'Pobratim' priznavajo samo 'belo gardo', medtem ko sta 'Osvobodilna fronta' in 'Slovenski poročevalec' organa osvobodilne fronte", je navajala ta analiza.

Tisk "bele garde" je priznaval generala Mihailovića kot edinega legitimnega voditelja jugoslovanskih oboroženih sil. Ljudje naj bi ostali doma in čakali na Mihailovičev poziv in naj ne bi sodelovali v nobeni organizaciji, ki je propagirala

²⁸ NARA, RG 226, E 92, B 290, F 6, WASH-REG-AD-7, The Italian-Chetnik Coalition, May 5, 1943.

²⁹ NARA, RG 226, E 92, B 379, F 9, WASH-REG-AD-7, Yugoslav Exiled Officials Against the Partisans, brez datuma.

odpor proti okupacijskim silam. Ogorčeno so kritizirali partizane zaradi njihovih napadov na okupacijske čete.

Predvidevali so obnovo Jugoslavije na federativni osnovi, v tesnem sodelovanju z Bolgarijo, zbližanje s Sovjetsko zvezo, če se ta odreče svojemu režimu, ustanovitev Velike Slovenije kot konstitutivnega dela Jugoslavije in demokratično obliko vlade. Vsi ti ilegalni časopisi so objavili svarilo jugoslovanske begunske vlade: "Vsi posamezniki, ki se ne bodo podredili generalu Mihailoviću, se bodo smatrali za izdajalce naroda in dezerterje iz armade in bodo sojeni pred vojaškimi sodišči." Obtoževali so osvobodilno fronto, da je protijugoslovanska in da sodeluje s sovražnikom.

"Treba je poudariti, da je polno sozvočje, ideološko in strateško, med temi časopisi in begunsko skupino slovenskih klerikalcev, med katerimi so najbolj delovni g. Krek, Kuhar in F. Snój. Zlasti dr. Krek je šel do skrajnosti v napadih na partizane in jih proglasil za zločince, tolovaje in izdajalce," je menil dr. A. Vucinich.

Osvobodilna fronta pa je v svojem tisku pozivala ljudi, naj se pridružijo partizanskim odredom v neizprosni borbi proti okupacijskim silam. Domači izdajalci in kolaboracionisti z okupacijskimi oblastmi so bili obsojeni kot sovražniki naroda, prav tako Mihailović in njegovi četniki. Jugoslovanske begunske vlade niso priznavali, ker je sodelovala zgolj s Krekovo slovensko ljudsko stranko, ki je preživeta in skrajno konservativna in klerikalna organizacija. Osvobodilna fronta je v svoje vrste sprejemala vsakogar, ki je bil voljan boriti se, ne glede na politično prepričanje. Edvard Kocbek pa je bil v tej analizi napačno naveden kot "znani slovenski duhovnik".³⁰

Jugoslovanska begunska vlada v Londonu je v svojih radijskih oddajah vse, ki se niso podredili Mihailoviću, proglašala za izdajalce in sodelavce okupatorjev. "Ljudje jih sovražijo in jih ne marajo", je bilo o partizanih rečeno v noti sovjetski vladi. New York Times je 9. oktobra 1942 citiral uradno navedbo iz poročila vladi ZDA, da so partizani "zbirka mednarodnih zločincev, katerih večina je bila poslana od zunaj", kar bi seveda težko sprejeli, ker so bili partizani v veliki večini med gverilci. Le maloštevilni so bili komunisti med črnogorskimi partizani.

"Resnica je tudi, da vlada obsoja partizane predvsem zato, ker v njih ne vidi jamstva za svojo vrnitev v Jugoslavijo. [...] Jugoslovanska begunska vlada želi ustanovitev močne 'armade' pod Mihailovićem, katerega naloga bi bila ne borba proti sovražniku, pač pa obnova reda v Jugoslaviji in zagotovitev vrnitve kralja Petra II. in njegove vlade, brž ko bodo zavezniki premagali sile osi." Skratka, to naj bi bila 'policijska vojska', katere "glavna naloga bi bila boriti se proti vsem tistim, ki ne bi sprejeli ponovnega prevzema oblasti s strani dinastije Karadjorjevičev in njene neustavno formirane vlade."

³⁰ NARA, RG 226, E 92, B 239, F 19, WASH-REG-AD-7, Slovene underground Newspapers (An analysis of their policy), brez datuma.

Polfašistični in lažno parlamentarni režimi "starih časov" niso bili niti najmanj priljubljeni, dinastijo pa so ljudje istovetili s centralizmom in političnim absolutizmom.³¹

Sredi maja 1943, torej ob začetku bitke na Sutjeski, pa je dr. A. Vucinich napisal daljši memorandum z naslovom "Mihailovičev mit". Polkovnik Florimond Duke je ta memorandum poslal direktorju OSS, generalu Donovanu, v upanju, da bo prišel v roke tudi predsedniku ZDA Rooseveltu. Kot je znano, naloga odseka za raziskave in analize (R & A) v OSS ni bila odločati o političnih vprašanjih. V dostopnih arhivih OSS ni moč ugotoviti, kako so reagirali prejemniki teh poročil in analiz.

Dr. Alexander Vucinich je opozoril na ponovno oživljanje predvojnega srbskega imperializma, na ideje o NDH kot izvršenem dejstvu in zgodovinski nujnosti ter na pojav novih teorij o obnovi Jugoslavije. V skupni deklaraciji Združenih narodov z dne 1. januarja 1942 so se vlade obvezale, da bodo uporabile vsa vojaška in gospodarska sredstva v vojni proti članicam trojnega pakta in da ne bodo sklepale separatnega premirja ali miru.

"Vendar pa jugoslovanska begunska vlada hkrati sodeluje z zavezniškimi državami in z osjo. [...] vodi dvojno vojno; vojno proti osi in vojno proti lastnemu demokratično usmerjenemu ljudstvu. [...] Če hitlerizem ne bo uničen, ta vlada ne more niti sanjati o vrnitvi v Jugoslavijo. Če pa demokratična koalicija v Jugoslaviji, ki vodi sedaj pravo vojno proti osi, ne bo prav tako uničena, jugoslovanska vlada ne bo mogla priti na oblast. [...] Jugoslovanska vlada dejansko samo diplomatsko sodeluje v vojni proti osi, medtem ko je njena vojna proti demokratičnim silam v Jugoslaviji prava, krvava vojna. Povedano drugače, jugoslovanska vlada ne daje zaveznikom nobene materialne pomoči v njihovi borbi proti osi, medtem pa daje konkretno pomoč osi v njeni borbi proti jugoslovanski demokratični fronti. Jugoslovanski begunski politiki tako dajejo več konkretne pomoči osi kot pa zaveznikom."

Ponovljene so bile kritične ocene in navedena dejstva o sodelovanju Mihailoviča in njegovih četnikov v novi ofenzivi proti partizanom ob pomoči Italijanov in z blagoslovom jugoslovanske vlade v Londonu. "V celoti so prevzeli fašistično linijo propagande, ki vsa evropska uporniška in protifašistična gibanja enači s komunizmom", je opozarjala analiza.

"Mihailovičev mit je treba ponovno preučiti. Čas je že, da se zaceli ta rana na telesu Združenih narodov. Zavezniško stališče do jugoslovanskih odporniških sil je potrebno popraviti in vse profašistične elemente je potrebno obsoditi. Mihailović ni Darlan, ampak je še hujši kot francoski admiral. Darlan je delal za Nemce, se potem spreobrnil in pomagal zaveznikom. Mihailović, ki uživa blagoslov jugoslovanske vlade v Londonu, je delal za zavezniško stvar in potem začel pomagati osi.

³¹ NARA, RG 226, E 92, B 169, F 1, WASH-REG-AD-7, The Yugoslav Government in Exile Against the Partisans, brez datuma, verjetno v jeseni 1942.

Čas je, da se ponovno oceni politična ideologija jugoslovanske begunske vlade," je pribil dr. A. Vucinich.³²

Jugoslovanska sekcija tajne obveščevalne službe OSS na Bližnjem vzhodu je 15. marca 1944 pripravila pregled osnovnih informacij o Jugoslaviji na 81 straneh, namenjen osebju OSS, ki se je urilo za tajno obveščevalno delo v Jugoslaviji. Posebno poglavje je bilo posvečeno tehniki razseljevanja z raznarodovanjem, prisilno migracijo, vojno do iztrebljenja in neposrednim pobijanjem s strani okupacijskih sil.

"Vzpodbujanje in vodenje bratomorne vojne je bila najbolj drastična "tehnika razseljevanja", ki jo uporabljajo zavojevalci osi v Jugoslaviji. Verske, nacionalne in politične razlike so bile spretno in brez pomislekov vesti prenesene v notranjo jugoslovansko vojno. Pokoli, grozodejstva in umori na kraju samem, načrtovani v Berlinu, Rimu in Budimpešti ter izvajani v Jugoslaviji, so eden izmed največjih zločinov, ki jih je os zagrešila v tej vojni. [...] Metoda osi *divide et impera* je spočetka delovala na nacionalnih in verskih osnovah. Ko se je odporniško gibanje razmahnilo, je os začela uporabljati politični element, da bi razcepila enotnost in zanetila vojno do iztrebljenja. Razvnela se je antiboljševiška propaganda in vse politično konzervativne elemente so spodbujali, naj se pridružijo osi v vojni proti odporniškemu gibanju. Hrvaški ustaši in srbski četniki, ki so se spopadali okrog nacionalistične politike, so se strinjali, da so partizani sovražnik številka 1. Oboji so, čeprav neodvisno drug od drugega, razglasili, da je popolno uničenje partizanskega gibanja njihov neposredni vojni cilj. Sovražnik je organiziral in opremil konzervativne in profašistične elemente v Sloveniji, da bi jih uporabil proti njihovim sorojakom, ki so se upirali osi. Vojna do iztrebljenja v Jugoslaviji danes ni več zasnovana na *nacionalnih* ali *verskih* razlikah. To je vojna, zasnovana na *političnih* razlikah. Domače sile so ostro razdeljene na tiste, ki služijo osi in tiste, ki se bore z vsemi sovražnimi silami. V obeh frontah so možje vseh jugoslovanskih narodnosti in ver."³³

Ob prelistavanju in prebiranju pred pol stoletja pisanih analiz se raziskovalec ne more izogniti primerjavam z današnjim časom. Kot da bi se zgodovina res spet ponavljala, vendar ne kot farsa pač pa kot tragedija neslutnih razsežnosti.

³² NARA, RG 226, E 154, B 40, F 609, CAIRO-OSS-OP-7, The Mihailovich Myth, brez datuma; pismo polkovnika Florimonda Dukea podpolkovniku Uliusu Amossu 14. maja 1943. Prim. Kirk Ford Jr., n.d., 87.

³³ NARA, RG 226, E 154, B 18, F 245, BARI-SI-OP-34-Yugoslavia, Brief Survey od Jugoslavia. Prepared by: Yugoslav Section, S.I. March 15, 1944, 24-26.

Dušan Biber

THE OFFICE OF STRATEGIC SERVICES ON YUGOSLAVIA - A WAR UNTIL

EXTERMINATION

Summary

The paper was written and presented at the 60th Annual Meeting of the Society for Military History, "Allies and Alliances", held on May 20 - 24, 1993, at the Royal Military College of Canada, Kingston, Ontario.

The Office of Strategic Services was founded on June 13, 1942, by President Franklin Delano Roosevelt who, as early as July 11, 1941, appointed General William J. Donovan as Coordinator of Information.

In spring 1941, the OSS Director Donovan, then still a colonel, visited Belgrade. According to a subsequent statement by Roosevelt, it was Donovan who persuaded the Yugoslav government to enter the war with Germany. However, the involvement of American or even Russian informers in the preparation and execution of the military coup d'état that followed on March 27, 1941, has so far not been officially investigated and confirmed. The Americans sent their first two officers to Yugoslavia as late as August that year, immediately prior to the capitulation of Italy. Captain Walter R. Mansfield was assigned to the Chetnik headquarters of General Draža Mihailović, and Captain Melvion O. Benson to the headquarters of Josip Broz Tito, the Commander-in-Chief of the Yugoslav National Liberation Army and partisan detachments.

The OSS Foreign Nationalities Branch maintained contacts with immigrant organisations in the USA as well as with the refugees from Europe. Among these were Dr. Ivan Šubašić, the former civil governor of Croatia, Franc Snoj, a political minister and the Slovene National Party leader, and Sava Kosanović, another minister. A long-term cooperation with Dr. Šubašić was coded as the Shepherd Project.

Most information was collected and analysed by the OSS Research & Analysis, nick-named the Bad Eyes Brigade, which by the end of the war counted 900 members from the academic world. Dr. Alexander Vucinich had been the Secret Intelligence Chief before being appointed by the R & A as an analyst for Yugoslavia. Apart from Belgrade, he served in Washington D.C., Cairo and Bari. He wrote a series of interesting and incisive analyses of the events in Yugoslavia. Dr. Wayne Vucinich, his brother, worked for the same institution.

The OSS monitored and analysed the political activity and links of the Embassy and other institutions of the Kingdom of Yugoslavia in the USA, the development and bearings of the Chetnik and the Partisan movements in the occupied and dismembered Yugoslavia, the profile of the "puppet" government of General Milan Nedić in Serbia, the Italian policy in the Independent State of Croatia (ISC), the nationalistic, religious and other confrontations in Bosnia, the possibilities for a post-war renewal of Yugoslavia, the bearings of the German minority in the ISC, the Fascist depopulation policy and the organisation of armed forces against the partisans. The OSS also analysed the Slovene underground press in 1942 and 1943, the siding of the Slovene people with either the Liberation Front or the White Guard, the political orientations and methods of activity in the occupied Slovenia. Time revealed the collaboration between the Yugoslav royalist government in exile and the occupying forces as well as the true nature and role of the Chetniks and their commander, General Draža Mihailović.

In spring 1943, Dr. A. Vucinich, prompted by his superiors, published a brilliant analysis, entitled *The Mihailovich Myth*, in an attempt to achieve a revision of the American policy towards the Chetniks. This, however, did not happen as the OSS Research & Analysis had no influence on government politics. *The Brief Survey of Yugoslavia*, which was produced for American agents of the Secret Intelligence in Spring 1944, compiled the most important data on the collapse of Yugoslavia, the interests of the Axis in Yugoslavia, quisling regimes, the resistance movement, partisan organisation, collaborators and their leaders as well as the Yugoslav officials in exile.

Among other things, the dossier contained the following: "The encouragement and conducting of fratricidal war has been the most drastic "technique of depopulation" applied by the Axis invaders in Yugoslavia. Religious, national and political differences were adroitly and unscrupulously transferred into internal Yugoslav war".

PRISPEVKI ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, tel. 061/
1256-152

Inštitut od leta 1960 izdaja revijo Prisp evki za zgodovino delavskega gibanja (PZDG), ki se je leta 1986 preimenovala v Prisp evke za novejšo zgodovino (PNZ). Revija objavlja razprave, članke, historično dokumentacijo, poročila o simpozijih, knjižna poročila in recenzije, različne bibliografije in tekočo bibliografijo sodelavcev inštituta. V prvih letih izhajanja je bila revija izrazito usmerjena v zgodovino naprednega delavskega gibanja in NOB, vedno bolj pa je širila krog svojega objavljanja tudi na širša področja slovenske zgodovine. Zdaj lahko rečemo, da je to revija za novejšo slovensko zgodovino. Uredništvo se trudi, da bi bila revija pestra, kvalitetna in sodobna.

Revijo, tudi stare letnike, lahko naročite na Inštitutu za novejšo zgodovino, SI-61000 Ljubljana, Kongresni trg 1, kupite pa v vseh slovenskih knjigarnah.